

Múzeumi és műemléki hónap '81

Iskolatörténeti dokumentumok

Az 1920-as évek elején készült fotó az ópusztaszer-árpádhalmi iskoláról

Ez év elején nagy energiával láttak hozzá a szegedi múzeum munkatársai az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban létesülő iskolamúzeum berendezéséhez szükséges tárgyak, taneszközök, iskolai dokumentumok gyűjtéséhez. Felhívásukra magán személyek és iskolaigazgatók segítettek, önzetlenül. Természetesen mi sem vártunk őlbe tett kézzel. Kimentünk a régi és újabb iskolákhoz, a nyugdíjas pedagógusokhoz. Elmondhatjuk, hogy a célunkat elértük. Gazdag gyűjteménnyel rendelkezünk. Sok művelődéstudományi emléket, iskolai tárgyat, dokumentumot mentettünk meg. Gyűjteményünk zömét az érdeklődők az említett iskolamúzeumban látják a jövő évben.

Mivel gyarapodtunk, mi lesz majd látható? Nehéz értékrendi felsorolást végezni, ebben az olvasóközönséget tájékoztató cikkben csupán ízelítőt adunk. Az elemi népoktatás körében az 1850-es évektől 1940-ig végzettünk gyűjtést. Az iskolamúzeum tantermi berendezése szinte teljes. A XIX. század utolsó negyedében és a XX. század első évtizedében használatos iskolai padokat Balástyáról és Zákányszékről, az ottani iskolák raktárából hoztuk el. Balástyáról szereztünk egy régi, magyar királyi címeres zománcozott táblát. Egy, mondhatjuk színeszöldös iskolaszekrényt — Fontos Sándor néptanító-festőművész közlése alapján — a mai pusztaszeri általános iskola igazgatója, Iván Antal adta múzeumunknak. A tantermi szekrény többszörösen kedves és értékes része iskolai gyűjteményünknek, hisz a tulajdonképpeni múzeum elődjének, az ópusztaszeri-árpádhalmi községi iskola inventárához tartozott, a szekrény ajtajának belső oldalába vésett nevek közül az iskolában tanított valamennyi pedagógust megismerhetjük. A számtan tanításához használt, faragott lábú, állványos golyós számológépet Forráskútról és egyet a Szaty-maz környéki neszürjhegyi — 1856-ban épült — ma használaton kívüli iskola felszereléséből kaptuk ajándékba. Jöcskán került gyűjteményünkbe sok szép emléket felidéző szemléltetőtábla. A Forráskút környéki egykori Gyapjas-iskola nyugdíjas igazgatója, Szemerédi Imréné Gyapjas Aranka adományozta múzeumunknak mintegy 200 növényt színesben ábrázoló atlaszt, a szkarabeuszok életét bemutató, a tanítónő készítette szemléltetőt, a földrajz tanításához

használt táblákat. Domaszékről, dr. Káló Antalné igazgatótól ajándékozása útján közel két tucatnyi színes, nagy méretű szemléltetőtábla jutott a gyűjteményünkbe. Ezek többségét az 1880—1912 közötti időszakban a korabeli vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével használták a történelem, a földrajz, a számtan és mértan iskolai tanítása során. Sokat közülük még a két világháború közötti időszakban is alkalmazták.

A természetben köréből színes szemléltetőképek: szántás, vetés, aratás, cséplés, kukoricafojtás. Az ipari munkát olyan képekkel szemléltették, mint: az asztalosműhely, a patkolókovács, a takács és még folytathatnánk. A mezei állatok sorozatában a nyúl, az ürge, a róka stb. A házi állatainkat is több tábla ábrázolja. Alapfokú ismereteket nyújtó A-B-C (régiben A-B-Cz!) első könyv — A-B-C és Olvasókönyv, több szerkesztése és kiadása található a gyűjteményünkben. A „mutogató”, vagy képi módszerre alapult betűvetés-tanítás A-B-C-s könyveit, miként az elemi iskolai képzés I—VI. osztály olvasó- és tankönyveit többségében a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola könyvtárából kaptuk. Az 1950-es évekig kiadott, szinte valamennyi elemi, illetve általános iskolai tankönyvből jutott a gyűjteményünkbe. Elemi iskolai olvasó- és tankönyvet jöcskán kaptunk iskoláktól és egyéni ajándékozótól is.

Természettudományi hét

A 20. országos múzeumi és műemléki hónap szegedi eseményei a természettudományi hét programjaival érnek véget. Holnap, hétfőn délután 5 órától a Móra Ferenc Múzeum dísztermében tudományos előadást rendeznek. Az érdeklődőknek dr. Csongor Győző: Páfrányok az Alföldön; dr. Csizmazia György: Beretz Péter madárgyűjteménye I.; Jakab Béla: Gólyaállományunk populációdinamikája 1958—1979; és dr. Gaskó Béla: A Tisza-hullámtér Carambycidáiról címmel tart előadást.

A természettudományi hét során két kirándulást is szerveznek általános iskolások részére. Október 27-én, kedden Vetyehátra, 29-én Fehér-tóra látogatnak. Szerdán, 28-án délután 5 órától Széll Antal A Fehér-tó és a gyevi fertő ma című diáképeves előadása után természettudományos kisfilmeket vetítenek a múzeum dísztermében.

Közülük is megemlítem Níkolényi Györgyöt, a szaty-mazi általános iskola igazgatóját, akitől több „elemista” tankönyvet kaptunk, köztük a gyűjteményünkben egyetlen darab Kiskatekizmust — erősen rongálódott állapotban. Kedves tárgya a gyűjteményünknek a palatábla, palavessző. Még ma is viszonylag sok magánygyűjtőnél megtalálhatók ezek az eszközök, szeretettel őrzik, s nem szívesen válnak meg tőlük. A mi gyűjteményünkben levőkert köszönetet mondunk Molnár Blanka és Gammel Aranka nyugdíjas tanítónőknek, Ricza József baki lakosnak, Strifler Jánosnének, múzeumunk dolgozóinak, Szerdahelyi Hugónénak, a bordonyi általános iskola igazgatójának, a Balástya-belső öszezséki iskola nyugdíjas tanárjének. Munkánk során örvendetesen gyarapodott elemi iskolás tanulókról, tanítókról és iskolákról készült fényképgyűjteményünk. Tanítói és tanítónői oklevelekkel, ki-nevezési okmányokkal is gazdagodott kollekciónk.

A Csongrád megye régi tanyai iskoláinak felállított, többnyire kétágú fatörzsre szerelt harangokból még ma is többet láthatunk. A szaty-mazi tanács ajándékozta a múzeumunknak a község távoli határában fekvő, Neszürj-hegy tanyai iskola kertjében álló kisharangot, amely az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékparkban megnyíló iskolamúzeum előtt lesz látható újra.

Dr. Sárközi István tudományos főmunkatárs

Krimivetélkedő-sorozat

Krimiben tudós címmel vetélkedősorozatot rendez a televízió október 27-től a 2-es csatornán. A havonta jelentkező műsor a krimivelkedőknek igyekszik szórakoztatni, játéklehetőséget nyújtani. A vetélkedő előkészítői abból a nézői sokaságból merítették az ötletet, hogy a krimik megtekintésekor sokan szinte „magányozóként” követik a történetet, keresik a tetteket. A Krimiben tudós épp a nyomozási kedvre épít.

Borisszákból bornemisszák

Iszunk örömmünkben, iszunk bánatunkban, iszunk udvariasságból, iszunk rosszul értelmezett muszájból, iszunk addig, amíg képtelenek leszünk megállapítani, hol a határ. Ki tudja utólag, melyik volt az a pohár, amely után már nincs megállás, amelynek kiürítése után minden csepp lenyelt alkohollal vesztünk valamit egészségünkben, emberi tartásunkból, méltóságunkból. S ha a baj megtörtént, már nem is elsősorban az okok fontosak, hanem a gyógyítás lehetőségei. Az alkoholisták az egészségügy páciense lesz, s jöllehet, ha meggyógyult is, a régi környezetbe visszakerülve, ismét a pohár után nyúl. Az utógondozásban csak úgy, mint a megelőzésben, nem érhet el sikereket egymás nélkül az egészségügy és a megértő, segítőkész társadalom.

Hogy miként függnek össze az orvosi és a társadalmi tényezők az alkoholizmus elleni küzdelemben, arról beszélt nemrégiben egy témába vágó kiállítás megnyitóján dr. Szilárd János egyetemi tanár. Az idegyógyász hangsúlyozta, nem szabad megfeledkezni arról, hogy a ma egészségügyének látványos, olykor bravúros beavatkozása mellett az emberi életkor meghosszabbítása, az önpusztítás és az egymás egészségének károsítása ellen való küzdelem is feladata. Napjainkban ennek egyik legfontosabb harci területe az alkoholizmus és a különböző drog- illetve gyógyszereszedést követő káros állapotok visszaszorítása. Hogy vívtunk-e már győztes csatákat? Az eredményel nem lehetünk elégedettek.

Az alkoholizmus elleni — társadalmi méretű — küzdelem hazánkban 20 évre tekinthet vissza, míg a káros hagyományok gyökerei sok évszázadra nyúlnak. A két évtized erőfeszítései nem voltak elegendők arra, hogy a megrögzött szokásokat, előítéleteket, tévhitet egy csapásra szétrombolják. Az alkoholos eredetű halálozások száma sajnos növekszik, egyre több az alkoholisták, közöttük egyre több a fiatal, munkaképes korú ember, aki már nem elégszik meg pusztán az alkohollal, más narkotikumokkal kombinálva is fogyasztja. S a következmények nemcsak az egészségügyet, hanem az egész társadalmat sújtják: egyre többen válnak rokkanttá, egyre többször lép föl személyiségzavar, emberi tragédiák százairól hallunk, közlekedési és egyéb balesetekről, elrettentő büntetésekéről, melyekben szerepe volt az alkoholnak.

Közös érdekünk tehát, hogy az egész társadalom el-lenszegüljön a fenyegető veszélynek. Megéri? — kérdezik a pesszimisták, akik szálmalomharcon vélik ezt a küzdelemben. S miközben azt mérlegelik, mennyit hoz a „konyhára” az alkohol és mennyi kárt okoz, az anyagi számítgatások mögött gyakran elsikkad az ember. Lélektelenül, közönyös „ügynézésessel” aligha lehet ered-

ményt elérni. Miként vívjuk hát a csatát, hogy reménykedhessünk a győzelemben? Aki radikális megoldásokat javasol, bukásra van ítélve, hiszen nem számol azzal, hogy emberekkel nem a győzelemmel szemben állítja föl követelményeit. De nem kecsget semmi jóval az a mentalitás sem, amely az egyéni szabadságjogok megsértésére, gazdaságtalanságra apellál, s az illetékes mintegy kényszerként, formálisan eleget tesz az előírásoknak. Ha valaki esendő, sérülékeny emberek sorsába akar beleszólni, csak úgy teheti, ha valóban átérzi az egyén gondjait, föl tudja mérni ezek társadalmi veszélyeit, az egész jelenség bonyolultságát. S ha ezt megtette, kikristályosodik számára: cselekvések egész sorozata előtt áll, amely szívós, kitartó munkát igényel, amely nem kecsget gyors sikerrel.

Társadalmunk felelősség-tudatát bizonyítja: a mi generációnk az első hazánk történelmében, amely állami feladattá tette az alkoholizmus elleni küzdelemben. Ez a tény önmagában azonban nem visz bennünket közelebb a célhoz: megértő, formailatosokat, a lélektelen ügyintézés elvető közvéleményre, is szükség van. Es még valamire: személyes példaadásra. Társadalmi tisztviselők, tollforgatók, orvosok, pedagógusok magatartásukkal hatástalanítják a helyes normákért küzdő erőket, ha maguk vízet prédikálnak, de bort isznak...

„Kinek mi köze hozzá, hogy mikor, hol, mennyit iszom? Úgy rontom el a saját életemet, ahogy akarom, hisz az enyém” — hallani sok, pohár fenekére gyakran néző embertől. Valóban, kinek-kinek egyéni ügye, hogyan él, de csak bizonyos határig. Elettémüknek hatása azonban már nem lehet

közömbös környezete számára. Ezért kötelessége a társadalomnak: szülőknak, tanároknak, orvosoknak, közvéleményt formáló fórumoknak, hogy megtegyenek mindent az alkoholizmus megelőzéséért, s a nehezen viszszerzett abstinencia megtartásáért is.

Az alkoholizmus: elvont fogalom, az ellene való küzdelem azonban mindig konkrét. Ha az orvos az alkoholistát ember gyógyításán fáradozik, ha a családtagok, munkatársak hozzásegítik, hogy a gyógyulás után egyszer s mindenkorra bornemissza ember maradjon, valamilyen módon az alkoholizmus ellen küzdenek. De a győzelmet csak az egyén közreműködésével vívhatják ki.

Szegeden évről évre egyre többen jelentkeznek önkéntes elvonókúrára. Míg 1975-ben 26-an, tavaly már 197-en vállalkoztak erre a reményt keltő kezelésre. S hogy a társadalom az akaratukat is megtámogatja, bizonyítja a városi Vöröskereszt és a tanács alkoholizmus elleni klubjának a léte. Igaz, elég későn és nehéz vajdás árán született meg Szegeden, de egyéves múltja máris bizonyította szükségességét. Felbecsülhetetlen szerepet tölt be a volt alkoholista utógondozásban: lehetőséget ad a szabad idő kulturált — és a szesz ital csábítása nélküli — eltöltésére. Az előítéletektől mentes, megértő, családi légkörben nagyobb a remény, hogy a klubtagoknak sikerül végleg nemet mondaniuk az italra.

De hogy az egészségügy, s a társadalom hivatalos szerveinek védőszárnya alól kikerülve is ellent tudjanak állni a csábításnak, az már a családtagokon, barátokon, munkatársakon, s nem utolsósorban az egyszerű már meggyógyult ember akaratán múlik.

Chikán Agnes

Kopasz Márta köszöntése

„Vidéken élni és alkotni még ma sem előny képzőművészeinknek, bármennyire is igyekszik hivatalos művészetpolitikánk a távol-ságokat és a lehetőségeket közelebb hozni egymáshoz” — Galambos Ferenc írta e sorokat a Kisgrafika Barátok Körének évkönyvében (1969) annak a Kopasz Mártának művészetét méltatván, aki október 26-án ünnepl 70. születésnapját. Kopasz Márta hét hosszú évtizeden át szeretettel és büszkeséggel vállalta szülő-városát, ha tetszik, a vidéket.

Szegeden született, itt érettségizett, ennek a városnak az ösztöndíjával járt az Iparművészeti Főiskolára, és kitüntetéssel való elvégzése (1936) után ide is tért vissza. Ösei három évszázadra visszamenően főlsvárosi cíveket voltak, édesanyja, a kun szépségű Széles Olga Munkácsy modelljeként rákerült a Honfoglalás táblájára. Kopasz Márta már főliskolás korában bekapcsolódott a város művészeti életébe. A Dóm előtt rendezett második szabad-téri évadra (1933) két plakátja is hívogatta a nézőket. Igaz, ekkor még — tanáraitól is ösztönözve — festőnek készült, és maga sem gondolt arra, hogy grafikus lesz.

Hamarosan Buday György utóda lett (1938) az egyetem grafikai lektorátusán, oktatót a főliskolán, tanított általános iskolában és a Tömörkény gimnázium művé-

szeti tagozatán, mindenütt egyforma lelkesedéssel és buzgalommal.

Kopasz Mártában volt annyi tehetség és művészi erő, hogy Vadász Endre és Buday György nyomában, Bordás Ferenc társaságában kialakítsa saját grafikai nyelvét, egységes, magas színvonalú életművet hozva létre. Nem kis szerepe volt és van abban, hogy a leg-szegedibb műfaj nemzetközileg ismert lett. Még fől-sorolni is nehéz volna, hogy fa- és linómetszetei hány külföldi várost jártak meg Malborktól Párizsig, Comotól Lipcséig, mindenütt elismerést szerezve alkotójuknak.

A grafikus Kopasz Márta foltokban lát, ezeket többszörűségükben hangsúlyozza, anélkül, hogy ez formanyelvének könnyedségét, kifejezésbeli gazdagságát befolyásolná. Hogy alkotóereje milyen töretlen, művészi fölfedező kedve milyen friss, azt az elmúlt évtized festményei is tanúsítják. Színpompásan megfestett nőalakjai a rokokó bíját idézik, más képeinek fánom, visszafogott színezésű látomásai Krüdy álomvilágát juttatják eszünkbe.

A pedagógus-szakszervezet júliusban hangulatos kamarakiállítás rendezett Kopasz Márta munkáiból, köszöntve a 70 éves művészt. Köszöntik a képzőművészet barátai is. Jó egészséget, töretlen alkotókedvet kívánva neki

A. F.